

IZAZOVI U PROCESU RESOCIJALIZACIJE OSUĐENIH LICA TOKOM IZVRŠENJA ZATVORSKIH KAZNI

Biljana Dimitrić¹

Apstrakt

Resocijalizacija osuđenih lica predstavlja jedan od ključnih ciljeva savremenih kaznenih sistema, ali njena realizacija u praksi često ostaje ograničena institucionalnim, psihološkim i postpenalnim barijerama. Rad analizira teorijske razlike između rehabilitacije i resocijalizacije, zatim prepreke koje nastaju u okviru kazneno-popravnih zavoda (nedostatak individualizovanih programa, kadrovska opterećenost, zatvorska subkultura), kao i psihološke faktore koji utiču na motivaciju, identitet i mentalno zdravlje osuđenih lica. Posebno smo se osvrnuli na uticaj vremenskog trajanja izrečene kazne zatvora (kratkotrajne, dugotrajne i doživotne) na uspjeh resocijalizacije zatvorenika. U završnom dijelu razmatra se postpenalna podrška i reintegracija u porodicu i zajednicu, uz naglasak na stigmatizaciju i barijere zapošljavanja. Rad je zasnovan na teorijsko-analitičkom i komparativnom metodu, uz analizu i sintezu relevantne domaće i međunarodne literature iz oblasti kriminologije, penologije i psihologije. Cilj rada je da ukaže na ograničenja postojećeg sistema izvršenja zatvorskih kazni i mogućnosti unapređenja resocijalizacije kroz sistemski i interdisciplinarni pristup.

Ključne riječi: *resocijalizacija, rehabilitacija, osuđena lica, zatvorska kazna, institucionalni izazovi*

Uvod

Savremeni krivičnopravni sistemi sve češće ističu potrebu da se kaznena politika ne zasniva isključivo na represiji, već i na društveno korisnim ciljevima koji doprinose smanjenju kriminaliteta i uspješnoj reintegraciji osuđenih lica. U tom kontekstu, resocijalizacija osuđenih lica zauzima centralno mjesto među svrhom izvršenja zatvorskih kazni, jer se savremena penološka teorija sve više usmjerava ka rehabilitacionoj ulozi zatvora (Cullen & Jonson, 2017). Iako je u zakonu prepoznata kao jedan od osnovnih ciljeva kažnjavanja, praksa pokazuje da se proces resocijalizacije tokom izvršenja zatvorske kazne suočava sa brojnim izazovima, koji značajno utiču na njegovu efikasnost.

Zatvorska kazna, kao najteža krivična sankcija, ima višestruku funkciju: zaštitu društva, generalnu i specijalnu prevenciju, ali i rehabilitaciju i resocijalizaciju osuđenih lica. Međutim, u praksi često dolazi do nesklada između deklariranih ciljeva i stvarnih efekata zatvorskog sistema. Zatvorsko okruženje, obilježeno ograničenjem slobode, strogo definisanim pravilima i hijerarhijskim odnosima, može istovremeno djelovati korektivno, ali i imati negativne posljedice po ličnost osuđenog dovodeći do procesa institucionalizacije, gubitka socijalnih vještina i otežane adaptacije na život izvan zatvora.

U teorijskom smislu, važno je razlikovati pojmove rehabilitacije i resocijalizacije, koji se u praksi često pogrešno koriste kao sinonimi. Rehabilitacija se odnosi na individualni proces

---

¹ Biljana Dimitrić, dr., Fakultet za psihologiju, Univerzitet „Bijeljina“, Pavlovića put 024, Bijeljina, RS, E-mail: biljanazdimitric@gmail.com, Tel.: +387 66 887 170

promjene kod osuđenog lica, usmjeren na korekciju ponašanja, razvijanje radnih, socijalnih i psiholoških sposobnosti, te jačanje odgovornosti i samokontrole. Nasuprot tome, resocijalizacija predstavlja širi i složeniji proces koji podrazumijeva ponovno uključivanje osuđenog lica u društvo i uspostavljanje funkcionalnih socijalnih odnosa, što obuhvata i postpenalne faze reintegracije (McNeill, 2012).

Proces resocijalizacije osuđenih lica tokom izvršenja zatvorske kazne opterećen je brojnim izazovima psihološke, institucionalne i socijalne prirode. Psihološki faktori, poput motivacije osuđenih lica, ličnih karakteristika, prethodnih iskustava i stigmatizacije, značajno utiču na spremnost za promjenu. Institucionalni izazovi ogledaju se u nedostatku individualizovanih tretmanskih programa, preopterećenosti zatvorskog osoblja, ograničenim resursima i nedovoljnoj stručnoj podršci. Pored toga, socijalni faktori, uključujući negativan odnos društva prema bivšim osuđenima, otežan pristup zapošljavanju i slabu postpenalnu podršku, dodatno umanjuju šanse za uspješnu resocijalizaciju.

Polazeći od navedenog, cilj ovog rada je da analizira ključne izazove u procesu resocijalizacije osuđenih lica tokom izvršenja zatvorskih kazni, sa posebnim osvrtom na odnos između kaznene i rehabilitacione funkcije zatvora. Rad se zasniva na teorijsko-analitičkom i komparativnom pristupu i analizi i sintezi relevantne domaće i međunarodne literature iz oblasti kriminologije, penologije i psihologije. Kroz razmatranje psiholoških, institucionalnih i socijalnih aspekata resocijalizacije, nastoji se ukazati na ograničenja postojećeg sistema, ali i na mogućnosti njegovog unapređenja u cilju smanjenja recidivizma i uspješnije društvene reintegracije osuđenih lica.

Teorijski okvir: rehabilitacija i resocijalizacija u savremenoj penologiji

Proces izvršenja kazne zatvora obuhvata različite penološke, kriminološke i psihološke dimenzije koje određuju način na koji kazna utiče na osuđeno lice. U tom pogledu posebno je važno razlikovati pojmove rehabilitacije i resocijalizacije, koji se u svakodnevnoj upotrebi često koriste kao sinonimi, iako označavaju različite nivoe promjene i različite ciljeve kaznenog sistema.

Rehabilitacija podrazumijeva individualni proces korekcije i promjene ponašanja osuđenog lica, usmjeren na razvijanje sposobnosti koje će smanjiti vjerovatnoću povratka kriminalitetu. U svom kriminološko-penološkom pristupu, Ignjatović (2011) navodi da je rehabilitacija prvenstveno vezana za unutrašnju transformaciju pojedinca, koja se ostvaruje kroz tretmanske programe, obrazovanje, radne aktivnosti, psihosocijalnu podršku i razvoj socijalnih vještina. Ona je, dakle, prvenstveno intra-institucionalni proces, koji se odvija tokom boravka osuđenika u ustanovi.

Nasuprot tome, resocijalizacija predstavlja širi društveni proces ponovnog uključivanja osuđenog u zajednicu, koji podrazumijeva prihvatanje društvenih normi, izgradnju stabilnih socijalnih odnosa i sposobnost funkcionisanja bez povratka kriminalnom ponašanju. Škulić (2013) ističe da resocijalizacija zahtijeva aktivnu ulogu ne samo institucija, već i šire društvene zajednice, te da uspješnost ovog procesa zavisi od postpenalne podrške, mogućnosti zaposlenja, smanjenja stigmatizacije i izgradnje mreže socijalnih resursa potrebnih za reintegraciju.

Dok je rehabilitacija usmjerena na promjenu pojedinca, resocijalizacija obuhvata interakciju između pojedinca i društva. Zbog toga se u literaturi često naglašava da rehabilitacija može biti uspješna i unutar zatvorskog sistema, ali da bez adekvatnih uslova u zajednici –

uključujući socijalnu podršku, programe pomoći i eliminaciju prepreka za zapošljavanje – resocijalizacija može ostati ograničena ili neostvarena.

Savremeni penološki autori upozoravaju da se u praksi često javlja raskorak između deklarativne politike i stvarnih mogućnosti zatvorskog sistema. Ignjatović (2011) navodi da pretjerana fokusiranost na sigurnosne aspekte zatvora, uz nedostatak individualizovanih tretmana, može dovesti do situacije u kojoj rehabilitacijski ciljevi postaju formalni, dok se resocijalizacija svodi na retorički ideal bez stvarne operacionalizacije. Slično tome, Škulić (2013) ističe da zatvorski sistem, ukoliko nije usklađen sa savremenim penološkim standardima, može doprinijeti institucionalizaciji osuđenih lica i otežati njihovu postpenalnu reintegraciju.

U kontekstu ovog teorijskog okvira, jasno je da rehabilitacija i resocijalizacija predstavljaju dva međusobno povezana, ali konceptualno različita procesa. Rehabilitacija predstavlja temeljnu fazu razvoja sposobnosti, promjene ponašanja i usvajanja novih obrazaca funkcionisanja tokom boravka u zatvoru, dok resocijalizacija označava finalni cilj – uspješno vraćanje osuđenog lica u društvo, stvaranje stabilnih životnih uslova i smanjenje rizika recidivizma.

Zbog toga analiza resocijalizacije mora uključivati i procjenu objektivnih ograničenja zatvorskog sistema, ali i šire društvene uslove koji oblikuju mogućnosti za reintegraciju. Samo razumijevanje ovih teorijskih razlika omogućava adekvatno sagledavanje izazova o kojima se govori u nastavku rada.

Institucionalni izazovi u realizaciji resocijalizacije tokom izvršenja zatvorskih kazni

Efikasna resocijalizacija osuđenih lica u velikoj mjeri zavisi od institucionalnog okruženja u kojem se izvršava kazna zatvora. Iako savremeni penološki sistemi formalno prepoznaju rehabilitacijske i resocijalizacijske ciljeve, u praksi postoje brojna ograničenja koja otežavaju njihovu realizaciju. Prema Cullen i Jonson (2017), rehabilitacijski sistemi mogu biti funkcionalni jedino ako su institucionalno podržani, adekvatno finansirani i dosljedno primjenjivani, što u mnogim zatvorskim sistemima nije slučaj.

Jedan od najvećih izazova jeste nedostatak individualizovanih tretmanskih programa. Ignjatović (2011) ističe da mnoge ustanove i dalje primjenjuju uniformne tretmanske modele, iako međunarodni standardi, poput onih UNODC-a (2020), naglašavaju potrebu za procjenom rizika, potreba i kapaciteta svakog osuđenog. Bez individualizacije, tretman ostaje formalan i ne može adekvatno odgovoriti na različite obrasce kriminalnog ponašanja.

Drugi ključni institucionalni problem odnosi se na nedostatak stručnog kadra i preopterećenost zaposlenih. Škulić (2013) naglašava da sistem bez dovoljnog broja psihologa, pedagoga, sociologa i tretmanskih službenika ne može ostvariti rehabilitacijske ciljeve. Sličan zaključak daju i Petersilia (2003) i Clear (2011), koji tvrde da je prevelik odnos broja zatvorenika na broj stručnog osoblja direktno povezan sa smanjenjem uspješnosti tretmana i povećanjem rizika od institucionalnog nasilja, depresije i regresivnog ponašanja osuđenih lica.

Treći značajan izazov je zatvorska kultura i neformalna hijerarhija, koja često djeluje suprotno ciljevima resocijalizacije. Lukić (2016) navodi da zatvorska subkultura jača kriminalne identitete, dok Liebling (2011) ukazuje da „moralna atmosfera“ u zatvoru – odnosi, povjerenje, pravednost – može biti presudna za uspjeh rehabilitacije. U okruženju

gdje dominira agresija, strah ili borba za status, osuđena lica teško mogu razvijati prosocijalne obrasce ponašanja.

Nedostatak radnih, obrazovnih i terapijskih programa predstavlja još jedan važan institucionalni problem. Iako mnogi zakoni predviđaju uključivanje osuđenih u produktivan rad i obrazovanje, Petersilia (2003) upozorava da su takvi programi najčešće nedovoljno razvijeni ili dostupni samo malom broju zatvorenika. Isto potvrđuju i međunarodna istraživanja, prema kojima uključivanje u školovanje i profesionalnu obuku značajno smanjuje recidivizam (UNODC, 2020).

Poseban izazov predstavlja slaba saradnja između zatvorskih institucija i službi u zajednici, što otežava kontinuitet resocijalizacije. Škulić (2013) naglašava da resocijalizacija zahtijeva dugoročnu i koordinisanu podršku, dok Ward i Maruna (2007) ističu da uspješna reintegracija zavisi od dostupnosti resursa u zajednici – zaposlenja, obrazovanja, socijalne podrške i stabilnih odnosa.

Dodatni problem predstavlja stigmatizacija osuđenih lica, kako u društvu, tako i unutar zatvorskog sistema. Negativni stavovi zaposlenih mogu dovesti do smanjenja motivacije za učešće u tretmanskim programima i do gubitka povjerenja u institucionalne mehanizme podrške.

Sve navedeno ukazuje da institucionalno okruženje može snažno oblikovati kvalitet i ishod procesa resocijalizacije. Da bi ovaj proces bio uspješan, zatvorski sistem mora funkcionisati kao rehabilitacijski, a ne isključivo sigurnosni aparat, što podrazumijeva ulaganja u kadrove, modernizaciju programa, razvoj integrisanih službi i uspostavljanje partnerstva između zatvora, zajednice i stručnih institucija.

Psihološki izazovi u procesu resocijalizacije osuđenih lica

Psihološki faktori predstavljaju jedan od ključnih elemenata koji određuju tok i uspješnost resocijalizacije tokom izvršenja zatvorskih kazni. Osuđena lica ulaze u zatvorski sistem sa različitim ličnim, emocionalnim i bihevioralnim obrascima, često obilježenim traumatskim iskustvima, porodičnim disfunkcijama, antisocijalnim identitetom ili višegodišnjim obrascima kriminalnog ponašanja. Kako navodi Cullen i Jonson (2017), rehabilitacija i resocijalizacija mogu biti uspješne samo ako tretmanski programi uzimaju u obzir psihološke karakteristike i individualne potrebe svakog osuđenog.

Jedan od prvih psiholoških izazova jeste motivacija za promjenu. Mnogi osuđenici u zatvor ulaze sa niskom motivacijom za rehabilitaciju, usljed ličnih uvjerenja da promjena nije moguća, negativnih prethodnih iskustava sa institucijama ili pripadnosti subkulturi koja kriminalni identitet posmatra kao normu. Maruna (2001) ističe da stvarna promjena zahtijeva izgradnju „nove narativne ličnosti“, odnosno redefinisane identiteta, što je proces koji je u zatvorskom okruženju otežan zbog stalne kontrole, ograničenja i stigmatizacije.

Pored motivacije, značajan izazov predstavlja institucionalizacija, psihološki proces u kojem dugotrajni boravak u zatvoru dovodi do pasivizacije, zavisnosti od sistema i gubitka sposobnosti samostalnog donošenja odluka. Goffman (1961) opisuje zatvor kao „totalnu instituciju“ koja utiče na gubitak inicijative, samopouzdanja i autonomije, što kasnije otežava prilagođavanje uslovima života na slobodi. Što je period zatvorske kazne duži, rizik od institucionalizacije postaje veći, a time se smanjuje mogućnost uspješne resocijalizacije.

Psihološki izazovi uključuju i visoku učestalost mentalnih poremećaja među osuđenim licima. Prema međunarodnim istraživanjima, prevalenca depresije, anksioznosti i

posttraumatskog stresnog poremećaja znatno je veća u zatvorskoj populaciji nego u opštoj populaciji (WHO, 2022). Nepostojanje adekvatne psihološke i psiho-socijalne podrške dodatno povećava rizik od recidivizma, agresivnog ponašanja i otpora prema tretmanskim programima.

Još jedan važan psihološki izazov predstavlja zatvorska subkultura, koja utiče na formiranje identiteta osuđenog lica i može ometati njihovu spremnost da prihvate tretman. Liebling (2011) naglašava da emocionalna klima u zatvorima – povjerenje, humanost, pravednost – ima snažan uticaj na mentalno zdravlje zatvorenika i njihovu spremnost na saradnju. U okruženju obilježenom nasiljem, hijerarhijskim odnosima i stalnim konfliktima, osuđena lica često usvajaju mehanizme odbrane koji su u suprotnosti sa resocijalizacijskim ciljevima, kao što su emocionalna otupjelost, hiperbudnost ili neprijateljski stav prema autoritetu.

Psihološki izazov predstavlja i stigmatizacija, kako tokom boravka u zatvoru, tako i nakon izlaska iz njega. Osuđena lica često razvijaju osjećaj bezvrijednosti, srama i socijalne isključenosti, što otežava proces identitetske rekonstrukcije i smanjuje vjerovatnoću da će prihvatiti nove prosocijalne obrasce ponašanja. Petersilia (2003) navodi da je nedostatak samopouzdanja jedan od najčešćih faktora koji otežavaju reintegraciju čak i kod osuđenika koji su uspješno prošli tretmanske programe.

Na kraju, važan psihološki izazov predstavlja odsustvo kontinuiteta u pružanju psihološke podrške. U mnogim zatvorskim sistemima, tretmanski rad se prekida po izlasku na slobodu, dok Ward i Maruna (2007) naglašavaju da je upravo period nakon izlaska najkritičniji za održavanje pozitivnih promjena. Bez postpenalne psihološke podrške, postoji visok rizik da se osuđeno lice vrati u stare obrasce ponašanja, naročito ako se suoči sa društvenom izolacijom, ekonomskim pritiscima ili nedostatkom socijalne podrške.

Sve navedeno ukazuje da uspješna resocijalizacija zahtijeva integrisani psihološki pristup koji uključuje motivacioni rad, terapijske programe, emocionalnu podršku i kontinuirano praćenje procesa identitetske promjene. Bez toga, čak i najkvalitetniji institucionalni programi ostaju ograničeni, a rizik od recidivizma znatno veći.

Uticaj trajanja kazne na proces resocijalizacije: kratkotrajne, dugotrajne i doživotne sankcije

Trajanje kazne zatvora predstavlja jedan od ključnih faktora koji određuju mogućnosti i ograničenja procesa resocijalizacije osuđenih lica. Iako se u savremenim krivičnim sistemima ističe važnost rehabilitacije i reintegracije, efekti kazne značajno variraju u zavisnosti od toga da li je riječ o kratkotrajnoj, dugotrajnoj ili doživotnoj zatvorskoj sankciji (Cavadino & Dignan, 2007; Petersilia, 2003). Različite kategorije kazni nose specifične prednosti i izazove za proces promjene ponašanja, razvoja socijalnih vještina i uspješnog povratka u zajednicu.

Kratkotrajne kazne zatvora: ograničeni resocijalizacijski dometi

Kratkotrajne kazne najčešće imaju represivnu, a ne rehabilitacijsku funkciju, jer vremenski period proveden u zatvoru nije dovoljan da se osmisli i realizuje individualizovani tretmanski program. Kako navodi Garland (2001), kratkotrajna kazna ima karakter "čiste kontrole", bez mogućnosti stvarne intervencije na uzrocima kriminalnog ponašanja.

Autori poput Cavadino i Dignan (2007) ističu da kratke kazne ne omogućavaju uključivanje u radno-okupacione programe, prekidaju porodične i radne odnose, generišu sekundarne

posljedice poput gubitka zaposlenja i socijalne nestabilnosti i povećavaju vjerovatnoću recidiva.

Empirijska istraživanja potvrđuju da su stope povrata najviše upravo kod osuđenika koji su izdržali kratke kazne, jer je njihova funkcija uglavnom kažnjavanje, a ne rehabilitacija (Petersilia, 2003). Zbog toga savremeni penolozi zagovaraju zamjenu kratkih kazni alternativnim sankcijama (uslovna osuda, rad u javnom interesu, nadzor probacije), koje pokazuju znatno bolje rezultate u prevenciji recidivizma (Andrews & Bonta, 2010), posebno za osuđenike niskog rizika.

Dugotrajne kazne zatvora: mogućnosti tretmana i rizik institucionalizacije

Dugotrajne kazne zatvora omogućavaju sprovođenje složenijih tretmanskih programa, psihosocijalnih intervencija, obrazovnih aktivnosti i resocijalizacijskih planova. Međutim, one istovremeno nose značajne psihološke i socijalne rizike, uključujući institucionalizaciju ličnosti, depersonalizaciju i gubitak autonomije, narušavanje porodičnih odnosa i teškoće u ponovnoj adaptaciji na slobodu, koji mogu umanjiti njihov rehabilitacijski potencijal.

Goffman (1961) opisuje dugotrajni boravak u zatvoru kao proces stvaranja „zatvorskog identiteta“, pri kojem pojedinac internalizuje norme totalne institucije, gubeći autonomiju i samostalnost. Maruna (2001) naglašava da je, što je kazna duža, teže izgraditi alternativni prosocijalni identitet po izlasku, jer dugotrajna izolacija slabi sposobnost samokontrole i preuzimanja odgovornosti.

Ipak, dugotrajne kazne mogu biti efikasne samo ako postoji adekvatna organizacija tretmana: individualizovani planovi, psihološka i socijalna podrška, radno-okupacioni programi i kontinuirano obrazovanje (Škulić, 2013). Bez tih uslova, duge kazne rezultiraju psihičkom deterioracijom, pasivnošću i hroničnom zavisnošću od institucionalnih struktura (Ignjatović, 2011).

Savremena istraživanja ukazuju i na pojavu tzv. postpenalnog šoka, koji pogađa osobe nakon dugotrajne zatvorske kazne, a manifestuje se kroz teškoće u preuzimanju odgovornosti, donošenju odluka i uspostavljanju socijalnih kontakata. Nakon višegodišnje izolacije, osuđenici se suočavaju sa izmijenjenim društvenim uslovima, gubitkom radnih i socijalnih navika te osjećajem dezorijentacije, što otežava reintegraciju i povećava rizik od recidiva (Paternoster & Bushway, 2009). Bez postpenalne podrške, efekti dugog tretmana tokom kazne često blijede po izlasku na slobodu.

Doživotna kazna zatvora: negiranje koncepta resocijalizacije

Iako domaće zakonodavstvo ne poznaje institut doživotne kazne zatvora, ovaj tip sankcije predstavlja važan teorijski izazov za koncept resocijalizacije. U zemljama u kojima se izriče, doživotna kazna fundamentalno onemogućava ostvarenje resocijalizacijskih ciljeva, jer izostaje osnovni preduslov — realna mogućnost povratka u društvo.

Istraživanja ukazuju da doživotna kazna često dovodi do progresivnog pogoršanja mentalnog zdravlja, osjećaja potpunog beznađa, socijalne izolacije i gubitka identiteta, te odsustva motivacije za saradnju u tretmanu (Van Zyl Smit & Appleton, 2019). Evropski sud za ljudska prava u presudi *Vinter and Others v. the United Kingdom* (2013) naglašava da tretman nema smisla ukoliko ne postoji realna mogućnost preispitivanja kazne i eventualnog puštanja na slobodu.

Uporedni problemi kratkih i dugih kazni – penološka dilema

Uporedna analiza evropskih zatvorskih sistema pokazuje da visina kazne sama po sebi nije presudan faktor uspješne resocijalizacije. Nordijske zemlje, poznate po otvorenijim modelima izvršenja kazne, individualizovanim tretmanskim planovima i snažnoj postpenalnoj podršci, bilježe najniže stope recidivizma u Evropi (Pratt & Eriksson, 2013). Suprotno tome, sistemi sa dominantno represivnom politikom i učestalim izricanjem kratkih kazni postižu znatno lošije rezultate. Ovo ukazuje da rehabilitacijski uspjeh ne zavisi od dužine kazne, već od kvaliteta tretmana i ukupnog institucionalnog okruženja.

U penologiji se već decenijama raspravlja o tome da li je za resocijalizaciju bolje „kraće, intenzivnije“ ili „duže, stabilnije“ zatvorsko okruženje. Literatura ukazuje na paradoks: kratke kazne su prekratke da bi razvile promjenu, dok su duge kazne preduge da bi omogućile zdrav povratak u društvo. Iz navedenog se može zaključiti da kratkotrajne kazne imaju ograničen rehabilitacijski potencijal i najviše stope recidiva, dugotrajne kazne omogućavaju tretman ali nose rizik institucionalizacije i postpenalnih poteškoća, doživotna kazna u sistemima gdje postoji predstavlja konceptualno negiranje resocijalizacije, te da efikasnost kazne ne zavisi od njenog trajanja već od kvaliteta tretmana, institucionalne podrške i dostupnosti postpenalne pomoći.

Postpenalna podrška i izazovi reintegracije osuđenih lica Psihološki izazovi nakon izlaska iz zatvora

Proces resocijalizacije ne završava danom izlaska iz zatvora; naprotiv, postpenalni period predstavlja najkritičniju fazu reintegracije. Ward i Maruna (2007) naglašavaju da reintegracija zahtijeva obnovu socijalnih uloga, redefinisanje identiteta i izgradnju stabilnog životnog okvira koji sprječava povratak kriminalitetu.

Jedan od prvih problema sa kojima se bivši osuđenici susreću jeste tzv. postpenalni šok, izražen kroz dezorijentaciju, strah, nesigurnost i nizak osjećaj samopouzdanja. Maruna (2001) navodi da je promjena identiteta posebno osjetljiva odmah po izlasku, jer pojedinac pokušava napustiti kriminalni identitet i izgraditi novu narativnu strukturu, a za to mu je potrebna emocionalna i socijalna podrška. Bez adekvatne psihološke pomoći, velika je vjerovatnoća regresije u ranije obrasce ponašanja, čak i kod osuđenika koji su tokom izvršenja kazne bili uspješni u tretmanskim programima.

Institucionalna postpenalna podrška i njena ograničenja

Efikasna resocijalizacija zahtijeva kontinuitet između tretmana u zatvoru i podrške u zajednici. Petersilia (2003) ističe da je postpenalna faza posebno ranjiva, jer prekid institucionalne podrške dovodi do povećanog rizika recidiva.

U zemljama sa razvijenim probacijskim sistemima, osuđenici imaju pristup savjetovanju, programima za zapošljavanje, obrazovanju i psihosocijalnoj pomoći. Međutim, u mnogim državama institucionalna podrška je fragmentirana, nedosljedna ili nedovoljno dostupna. Dodatni problem predstavlja nedostatak koordinacije između zatvora, probacije, socijalnih službi, centara za mentalno zdravlje i službi zapošljavanja. Ward i Maruna (2007) upozoravaju da bez integrisanog pristupa resursi ostaju nedovoljno iskorišteni, a bivša osuđena lica prepuštena sama sebi.

Reintegracija u porodično i društveno okruženje

Porodična reintegracija predstavlja važan, ali često zanemaren segment resocijalizacije. Dugi periodi odsustva, narušeno povjerenje, raniji konflikti ili traumatska iskustva mogu dovesti do destabilizacije porodičnih odnosa. Paternoster i Bushway (2009) naglašavaju da stabilna porodična mreža značajno umanjuje vjerovatnoću recidiva, ali brojni bivši osuđenici izlaze iz zatvora bez adekvatne porodične podrške.

Na društvenom nivou, bivša osuđena lica se suočavaju sa stigmatizacijom, nepovjerenjem zajednice i otežanim pristupom zapošljavanju. Petersilia (2003) navodi da stigma utiče ne samo na ekonomske mogućnosti, već i na psihološko stanje pojedinca, stvarajući osjećaj isključenosti i socijalne nevidljivosti.

Barijere zapošljavanja i društvena stigmatizacija

Iako predstavlja samo jedan segment reintegracije, pristup zapošljavanju je ključan faktor za dugoročnu stabilizaciju života nakon zatvora. Poslodavci često oklijevaju zaposliti osobe sa kriminalnom prošlošću, što dovodi do ekonomske nesigurnosti i povratka starim obrascima ponašanja.

Stigmatizacija, negativan društveni imidž i zakonske prepreke dodatno otežavaju zapošljavanje. Ovo stvara začarani krug: bez posla nema stabilnog života, a bez stabilnog života povećava se vjerovatnoća recidiva. Ward i Maruna (2007) naglašavaju da eliminacija stigme i razvoj programa zapošljavanja predstavljaju ključne preduslove uspješne postpenalne resocijalizacije.

Neophodnost integrisanog pristupa reintegraciji

Uspješna resocijalizacija može biti ostvarena samo kroz multidisciplinarnan, koordinisan pristup koji uključuje psihološku podršku, probacione službe, socijalne službe, programe zapošljavanja, nevladin sektor, podršku porodice i šire zajednice. Bez ovakve koordinacije, postpenalne barijere postaju nepremostive, a rizik recidiva ostaje značajno povećan. Ovo poglavlje jasno pokazuje da je resocijalizacija proces koji počinje u zatvoru, ali se zaokružuje tek nakon izlaska.

Zaključak

Proces resocijalizacije osuđenih lica predstavlja jedan od najkompleksnijih zadataka savremenog penološkog sistema. Iako je normativno prepoznata kao cilj izvršenja zatvorskih kazni, analiza institucionalnih, psiholoških i postpenalnih faktora pokazuje da ostvarenje tog cilja zavisi od širokog spektra uslova koji često nisu zadovoljeni u praksi. Tokom izvršenja kazne osuđena lica se suočavaju sa nedostatkom individualizovanih tretmanskih programa, preopterećenošću zatvorskog osoblja i negativnim uticajem zatvorske subkulture, što sve zajedno ograničava rehabilitacijske potencijale sistema.

Dodatne teškoće javljaju se u domenu psiholoških faktora, gdje motivacija za promjenu, identitetska rekonstrukcija i emocionalna stabilnost zavise od kontinuirane stručne podrške i adekvatnog institucionalnog okruženja. Posebno je važno istaknuti da dužina kazne može djelovati dvostruko: kratkotrajne kazne ne ostavljaju prostor za stvarnu promjenu, dok dugotrajne nose rizik institucionalizacije i teškoća u adaptaciji po izlasku. U sistemima gdje se izriče doživotna kazna zatvora, koncept resocijalizacije ostaje teorijski i praktično isključen.

Nakon izlaska iz zatvora, izazovi postaju još izraženiji. Reintegracija u porodicu i društvo, suočavanje sa stigmom i ograničen pristup zapošljavanju predstavljaju ključne prepreke koje ugrožavaju stabilnost postpenalnog perioda. Nedostatak koordinisane institucionalne podrške dodatno povećava rizik od recidiva i otežava održavanje pozitivnih promjena stečenih tokom tretmana.

Sve navedeno ukazuje da je uspješna resocijalizacija moguća jedino kroz integrisani, multidisciplinarni pristup koji povezuje zatvorske ustanove, probacione službe, socijalni sektor, zdravstvene institucije, nevladine organizacije i širu zajednicu. Resocijalizacija mora biti shvaćena kao dugotrajan proces koji započinje u zatvoru, ali svoju stvarnu potvrdu dobija tek u zajednici. Samo dosljednom primjenom savremenih penoloških standarda, jačanjem institucionalnih kapaciteta i razvojem postpenalne podrške moguće je stvoriti uslove za smanjenje recidivizma i uspješnu društvenu reintegraciju osuđenih lica.

Literatura

1. Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct* (5th ed.). Routledge.
2. Cavadino, M., & Dignan, J. (2007). *The penal system: An introduction*. SAGE.
3. Clear, T. R. (2011). A reformed sentencing system: The need for a new architecture. *Criminology & Public Policy*, 10(4), 1031–1055.
4. Cullen, F. T., & Jonson, C. L. (2017). *Correctional theory: Context and consequences* (2nd ed.). SAGE.
5. Garland, D. (2001). *The culture of control: Crime and social order in contemporary society*. Oxford University Press.
6. Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books.
7. Ignjatović, Đ. (2011). *Kriminologija*. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
8. Liebling, A. (2011). Moral performance, inhuman treatment and prison pain. *Punishment & Society*, 13(5), 530–550.
9. Lukić, M. (2016). *Penologija: izvršenje krivičnih sankcija*. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
10. Maruna, S. (2001). *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. American Psychological Association.
11. McNeill, F. (2012). Four forms of “offender rehabilitation”: Towards an interdisciplinary perspective. *Legal and Criminological Psychology*, 17(1), 18–36.
12. Paternoster, R., & Bushway, S. (2009). Desistance and the “feared self”: Toward an identity theory of criminal desistance. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 99(4), 1103–1156.
13. Petersilia, J. (2003). *When prisoners come home: Parole and prisoner reentry*. Oxford University Press.
14. Pratt, J., & Eriksson, A. (2013). *Contrasts in punishment: Explaining Anglophone and Nordic penal orders*. Routledge.
15. Škulić, M. (2013). *Penologija*. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
16. UNODC. (2020). *Nelson Mandela Rules: United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners*. United Nations Office on Drugs and Crime.

17. Van Zyl Smit, D., & Appleton, C. (2019). Life imprisonment: A global human rights analysis. Harvard University Press.
18. Vinter and Others v. the United Kingdom, Application nos. 66069/09, 130/10 and 3896/10 (European Court of Human Rights, 2013).
19. Ward, T., & Maruna, S. (2007). Rehabilitation: Beyond the risk paradigm. Routledge.
20. WHO. (2022). Mental health in prisons: A public health perspective. World Health Organization.

CHALLENGES IN THE PROCESS OF RESOCIALIZATION OF CONVICTED PERSONS DURING THE EXECUTION OF PRISON SENTENCES

Biljana Dimitrić¹

Abstract

The resocialization of convicted persons represents one of the key objectives of contemporary penal systems; however, its implementation in practice is often limited by institutional, psychological, and post-penal barriers. This paper analyzes the theoretical differences between rehabilitation and resocialization, as well as the obstacles arising within correctional institutions (lack of individualized programs, staff overload, prison subculture), and psychological factors affecting the motivation, identity, and mental health of convicted persons. Particular attention is given to the impact of the duration of imposed prison sentences (short-term, long-term, and life imprisonment) on the success of inmate resocialization. The final section examines post-penal support and reintegration into the family and community, with an emphasis on stigmatization and employment barriers. The paper is based on a theoretical-analytical and comparative approach, using analysis and synthesis of relevant domestic and international literature in the fields of criminology, penology, and psychology. The aim of the paper is to highlight the limitations of the existing prison sentence execution system and the possibilities for improving resocialization through a systemic and interdisciplinary approach.

Key words: *resocialization, rehabilitation, convicted persons, prison sentence, institutional challenges*

---

¹ Biljana Dimitrić, Ph.D., Faculty of Psychology, "Bijeljina" University, Pavlovića put 024, Bijeljina, RS, E-mail: biljanazdimitric@gmail.com, Phone: +387 66 887 170